

***Implementing international standards for artificial intelligence regulation
into corporate governance systems: a comparative legal analysis***

Fayziyeva Iroda Rustam qizi

*Master's Student, Tashkent State University of Law Specialization in International
Commercial Law*

E-mail: iro.rustamovna0309@gmail.com

Abstract

This thesis provides a comparative legal analysis of the implementation of international standards for artificial intelligence (AI) regulation into corporate governance systems. It examines instrumental and subject-oriented approaches to the legal status of AI in corporate law and outlines the requirements imposed on corporations by the OECD Principles (2019), UNESCO Recommendations (2021), and the European Union's Artificial Intelligence Act (EU AI Act). The differences between Anglo-Saxon (United States, Delaware) and continental (Germany) models are identified in terms of directors' fiduciary duties, the Business Judgment Rule, and liability for algorithmic decisions. Based on the identified gaps in Uzbekistan's legislation, including the legal status of AI, the concept of a "governing body," and the absence of independent AI audit mechanisms, proposals are made to strengthen AI's legal framework and introduce recommendatory provisions into the Corporate Governance Code based on the "comply or explain" principle.

Keywords

artificial intelligence, corporate governance, algorithmic transparency, fiduciary duty, Business Judgment Rule, EU AI Act, OECD Principles, Soft Law, human oversight (human-in-the-loop), "comply or explain" principle, hybrid model.

***Sun'iy intellektni tartibga solishning xalqaro standartlarini korporativ boshqaruv
tizimlariga joriy etish: qiyosiy-huquqiy tahlil***

Fayziyeva Iroda Rustam qizi

Magistrant, Toshkent davlat yuridik universiteti Xalqaro tijorat huquqi yo'nalishi

E-mail: iro.rustamovna0309@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur tezisdagi sun'iy intellekt (SI) tartibga solishning xalqaro standartlarini korporativ boshqaruv tizimlariga joriy etish masalalari qiyosiy-huquqiy jihatdan tahlil qilinadi. Korporativ huquqda SIning huquqiy maqomiga nisbatan instrumental va sub'yektga yo'naltirilgan yondashuvlar ko'rib chiqilib, OECD tamoyillari (2019), UNESCO tavsiyalari (2021) hamda Yevropa Ittifoqining SI to'g'risidagi akti (EU AI Act) korporatsiyalar uchun belgilaydigan talablar yoritiladi. Anglo-sakson (AQSH, Delaver) va kontinental (Germaniya) modellarining direktorlar fidutsiar majburiyatlari, "Business Judgment Rule" va algoritmik qarorlar uchun javobgarlik borasidagi farqlari aniqlanadi. O'zbekiston qonunchiligidagi bo'shliqlar (SIning maqomi, "boshqaruv organi" tushunchasi, mustaqil SI auditi institutlarining yo'qligi) asosanib, huquqiy maqomni mustahkamlash, Korporativ boshqaruv kodeksiga "rioya qil yoki tushuntir" tamoyili asosida tavsiyaviy normalarni kiritish bo'yicha takliflar beriladi.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, korporativ boshqaruv, algoritmik shaffoflik, fidutsiar majburiyat, Business Judgment Rule, EU AI Act, OECD tamoyillari, Soft Law, inson nazorati (human-in-the-loop), "rioya qil yoki tushuntir" tamoyili, gibrid model.

Korporativ boshqaruv kontekstida sun'iy intellekt deganda, odatda, inson aralashuvsiz qaror qabul qilish, prognozlash va strategik tahlilni amalga oshirishga qodir bo'lgan murakkab algoritmlar tushuniladi. Biroq, huquqiy nuqtai nazardan SIning maqomi haligacha bahsli bo'lib qolmoqda. Hozirgi kunda korporativ huquqda SIga nisbatan ikki xil yondashuv mavjud: **instrumental yondashuv** (SI ni texnik vosita deb hisoblash) va **sub'yektga yo'naltirilgan yondashuv** (SI ni "elektron shaxs" sifatida tan olishga urinish). Aksariyat yurisdiksiyalarda SI subyekt emas, balki obyekt (mulk)

sifatida ko‘riladi. Ammo, kompaniyaning direktorlar kengashi SI tizimlaridan strategik qarorlar qabul qilishda foydalana boshlagach, "texnologik agent" tushunchasi yuzaga keldi. Korporativ huquq doirasida SI tizimini shunchaki dasturiy ta‘minot emas, balki kompaniyaning boshqaruv jarayoniga ta‘sir etuvchi "virtual maslahatchi" sifatida malakalash lozim.¹ Bu esa SIning huquqiy maqomini aniqlashda uning avtonomlik darajasini hisobga olishni talab qiladi.

Xalqaro miqyosda SI tartibga solishning asosi sifatida *OECDning Sun‘iy intellekt bo‘yicha tamoyillari* (2019) xizmat qiladi. Ushbu hujjat korporatsiyalar uchun beshta asosiy tamoyilni belgilab bergan: *inklyuziv o‘shish, inson markazli qadriyatlar, shaffoflik, mustahkamlik va xavfsizlik hamda hisobdorlik* (OECD, 2019). Korporativ boshqaruvda ushbu tamoyillar kompaniya boshqaruv organlarining texnologik xavf-xatarlarni boshqarish majburiyatini yuklaydi.

Eng qat‘iy va keng qamrovli huquqiy hujjat — **Yevropa Ittifoqining Sun‘iy intellekt to‘g‘risidagi akti (EU AI Act)** hisoblanadi. Ushbu qonun SIning xavf darajasiga qarab tasniflaydi. Korporativ boshqaruvda kadrlar tanlash, xodimlarni boshqarish yoki kredit layoqatini baholashda qo‘llaniladigan SI tizimlari "yuqori xavfli" (high-risk) toifasiga kiritilgan.² Bu shuni anglatadiki, bunday tizimlardan foydalanuvchi kompaniyalar qat‘iy texnik audit va inson nazorati (human oversight) mexanizmlarini joriy etishlari shart. *UNESCOning SI etikasi bo‘yicha tavsiyalari* (2021) esa ko‘proq ma‘naviy va ekologik mas‘uliyatga urg‘u beradi. Korporatsiyalar uchun bu standartlar SI algoritmlari jamiyatdagi tengsizlikni oshirmasligi va ekologik barqarorlikka zarar yetkazmasligi kerakligini anglatadi.³

Algoritmik shaffoflik (algorithmic transparency) — *bu SI tizimi qanday ma‘lumotlar asosida ma‘lum bir korporativ qarorni qabul qilganini tushuntirib bera*

¹ Davies, P. L., & Hopt, K. J. (2021). Gower and Davies' Principles of Modern Company Law. Sweet & Maxwell

² European Commission (2024). EU AI Act: first regulation on artificial intelligence.

³ UNESCO (2021). Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence

olish qobiliyatidir. Ko‘pincha **"qora quti" (black box)** muammosi deb ataladigan bu holat korporativ huquqning asosiy prinsiplari — ochiqlik va ishonchlilikka zid keladi.

Hisobdorlik (accountability) tamoyili esa **algoritmik qarorlar natijasida yetkazilgan zarar uchun javobgarlik zanjirini belgilaydi.** Korporativ boshqaruvda **"inson nazorati ostidagi tizim" modeli (Human-in-the-loop)** ilgari surilmoqda. Ya'ni, direktorlar SI bergan tavsiyani ko‘r-ko‘rona qabul qilishi ularni fidutsiar majburiyatdan (ehtiyotkorlik va sadoqat majburiyatidan) ozod etmaydi.⁴ Aksincha, direktorlar algoritmni tanlashda va uning ishini monitoring qilishda professional ehtiyotkorlik ko‘rsatishlari kerak. Agar korporatsiya boshqaruvida algoritmik xatolik yuz bersa, javobgarlik "Business Judgment Rule" doirasida baholanadi: agar direktorlar algoritmning ishlash tamoyillarini tushunmasdan unga to‘liq vakolat bergan bo‘lsalar, bu "e'tiborsizlik" (negligence) deb baholanishi mumkin.

Yuqorida bayon etilgan xalqaro standartlar milliy darajada turlicha talqin qilinadi. Xususan, **Anglo-sakson modeli** korporativ boshqaruvda SIga nisbatan ko‘proq **"bozorga yo‘naltirilgan" (market-oriented)** va **moslashuvchan** yondashuvni afzal ko‘rmoqda. AQSHda federal darajadagi **yagona "SI qonuni" mavjud emasligi sababli, korporatsiyalar asosan sohaviy ko‘rsatmalar va sud pretsedentlariga tayanadi.** Bu yerda asosiy e'tibor SIning innovatsion imkoniyatlarini cheklamaslikka qaratilgan. Masalan, Delaver shtati korporativ qonunchiligi direktorlar kengashi qaror qabul qilishda ma'lumotlarni tahlil qiluvchi algoritmlarga tayanishini taqiqlamaydi, biroq bu jarayonda **"ehtiyotkorlik majburiyati" (duty of care)** saqlanib qolishini talab qiladi.⁵ Bundan farqli o‘laroq, **Kontinental huquq modeli** ko‘proq **inson huquqlari va ijtimoiy himoyaga urg‘u beruvchi "ehtiyotkorlik" (precautionary principle) tamoyiliga**

⁴ Armour, J., Enriques, L., Hansmann, H., & Kraakman, R. (2022). *The Anatomy of Corporate Law: A Comparative and Functional Approach*. Oxford University Press

⁵ Bainbridge, S. M. (2023). *The Profit Motive: Defending Shareholder Value Maximization*. Cambridge University Press.

asoslanadi. Germaniyaning **Aktiengesetz** Aksiyadorlik jamiyatlari to'g'risidagi qonuni) normalari doirasida algoritmik qarorlar ustidan inson nazorati qat'iy belgilangan. Agar Anglo-sakson modelida SI samaradorlik asbobi sifatida ko'rilsa, Kontinental modelda u potentsial xavf manbai sifatida ko'proq nazorat qilinadi. Bu farq korporativ boshqaruvning ichki tuzilmasida ham namoyon bo'ladi: *Germaniya kabi mamlakatlarda kuzatuv kengashlari SI tizimlarining xodimlarga va jamiyatga ta'sirini baholashda kengroq vakolatlarga ega.*⁶ Ushbu qiyosiy farqlar bevosita javobgarlik masalasiga ta'sir qiladi. Korporativ huquqning fundamental ustuni bo'lgan "**Business Judgment Rule**" (**Tadbirkorlik tavakkalchiligi qoidasi**) SI davrida yangicha talqin etilmoqda. Agar direktorlar kengashi SI tavsiyasiga tayanib noto'g'ri investitsiya qarorini qabul qilsa ular javobgar bo'ladimi?

AQSH huquqida, agar direktorlar algoritmi tanlashda ishonchli provayder bilan ishlagan bo'lsa va tizim natijalarini mantiqiy tekshiruvdan o'tkazgan bo'lsa, ular javobgarlikdan himoyalaniishi mumkin. Biroq, so'nggi doktrinalarga ko'ra, direktorlar algoritmi "qora quti" sifatida qoldirmasliklari, balki uning asosiy mantiqini tushunishlari shart.⁷ Bu "**tushunish majburiyati**" (**duty to monitor**) birinchi bobda tilga olingan algoritmik shaffoflik tamoyilining amaliy ifodasidir. Kontinental tizimda esa direktorlar nafaqat foydani ko'zlashlari, balki **algoritmining qonuniyligini (compliance)** ta'minlashlari shart. Masalan, Yevropa sudlari qarashlariga ko'ra, algoritmdagi har qanday **kamsitish (diskriminatsiya) holati** uchun direktorlar shaxsan javobgar bo'lishi mumkin, chunki ular texnologiyani nazorat qilishda "tizimli xato"ga yo'l qo'ygan deb hisoblanadi.⁸

Turli huquqiy tizimlardagi bu farqlarni muvofiqlashtirishda transmilliy korporatsiyalar (TMK) o'ziga xos rol o'ynamoqda. TMKlar bir vaqtning o'zida ham

⁶ Ferran, E., & Ho, L. C. (2021). Principles of Corporate Finance Law. Oxford University Press.

⁷ Lipton, M. (2022). Risk Management and the Board of Directors. Harvard Law School Forum on Corporate Governance

⁸ Eidenmüller, H. (2020). Machine Learning and the Law. Oxford Legal Studies Research Paper.

moslashuvchan, ham *qat'iy* qoidalarga amal qilishlari kerakligi sababli, ular ko'pincha xalqaro "Soft Law"ga tayanadilar. OECD va UNESCO tavsiyalari korporatsiyalar uchun "umumiy huquqiy til" vazifasini o'tamoqda. Kompaniyalar o'zlarining ichki korporativ nizomlariga "SI Etika kodekslari"ni kiritish orqali qonunchilikdagi bo'shliqlarni to'ldirishmoqda. Bu jarayon xususiy tartibga solishning davlat qonunchiligidan o'zib ketishini ko'rsatadi. Natijada, korporativ boshqaruv nafaqat milliy qonunlar, balki global miqyosda tan olingan texnik va etik standartlar asosida shakllanmoqda.⁹

Ushbu yakuniy qismda avvalgi qismlarlarda ko'rib chiqilgan xalqaro standartlar va qiyosiy modellarni milliy huquqiy voqelikka moslashtirish masalalarini ko'rib chiqamiz. Xalqaro SI standartlarini milliy korporativ huquqqa joriy etish shunchaki xorijiy normalarni ko'chirish emas, balki ularni milliy iqtisodiy va huquqiy muhitga adaptatsiya va implementatsiya qilishni talab etadi. O'zbekistonning "Aksiyadorlik jamiyatlari va aksiyadorlarning huquqlarini himoya qilish to'g'risida"gi qonunida SI tizimlaridan foydalanish masalasi hozircha o'z aksini topmagan. Asosiy muammo — milliy qonunchilikdagi *"boshqaruv organi"* tushunchasining faqat jismoniy shaxslarga bog'liqligidir.

Xalqaro tajriba (EU AI Act) shuni ko'rsatadiki, milliy tizimda SIni *"qaror qabul qilishda ko'maklashuvchi vosita"* sifatida tan olishdan boshlash lozim. Biroq, texnik standartlarning huquqiy normalar bilan to'qnashishi, xususan, algoritmlarning maxfiyligi va tijorat siri masalasi implementatsiya jarayonini murakkablashtiradi.¹⁰ Milliy tizimda SI auditini amalga oshiruvchi mustaqil institutlarning mavjud emasligi esa xalqaro shaffoflik standartlarini amalda qo'llashga to'sqinlik qilmoqda.

Xalqaro "Soft Law" normalarini (OECD, UNESCO) milliy tizimga joriy etishning eng samarali mexanizmi — bu ularni Korporativ boshqaruv kodekslariga tavsiyaviy

⁹ Ruggie, J. G. (2021). Just Business: Multinational Corporations and Human Rights. W. W. Norton & Company.

¹⁰ Luttrell, S. (2023). Artificial Intelligence and the Future of Corporate Governance in Emerging Markets. Routledge.

norma sifatida kiritishdir. Bu kompaniyalarga qat'iy qonuniy majburiyat yuklamasdan, "rioya qil yoki tushuntir" (comply or explain) tamoyili asosida o'z-o'zini tartibga solish imkonini beradi.

Ushbu model doirasida korporatsiyalar ichki risk-menejment tizimiga **"algoritmik xavfsizlik"** bo'limini kiritishlari lozim. Bunda kompaniya tomonidan qo'llanilayotgan SI tizimlari kamsitishga yo'l qo'ymasligi va aksiyadorlarning ma'lumotlariga zarar yetkazmasligi kafolatlanishi shart.¹¹ Bunday yondashuv kompaniyaning investitsion jozibadorligini oshirish bilan birga, yuqorida ko'rib chiqilgan "fidutsiar majburiyatlar"ni bajarishda direktorlar uchun *huquqiy himoya ("safe harbor") vazifasini o'taydi.*

Tadqiqot natijalaridan kelib chiqib, milliy korporativ huquqni takomillashtirish bo'yicha quyidagi takliflar ilgari suriladi:

1. Huquqiy maqomni aniqlash: *Fuqarolik va korporativ qonunchilikda SI tizimlarining huquqiy maqomini "yuridik ahamiyatga ega bo'lgan qarorlar qabul qilishda ishtirok etuvchi avtonom texnik vosita" sifatida mustahkamlash.*

2. Direktorlar mas'uliyatini kengaytirish: *Direktorlar kengashining ehtiyotkorlik majburiyati (duty of care) doirasiga SI tizimlarini tanlash va ularning ishlashini monitoring qilish majburiyatini qo'shish.*

3. Algoritmik shaffoflik deklaratsiyasi: *Yirik korporatsiyalar uchun o'zlarining yillik hisobotlarida boshqaruv jarayonida SIDan qanday foydalanayotgani va yuzaga kelishi mumkin bo'lgan risklarni qanday boshqarayotgani haqidagi ma'lumotlarni oshkor qilish majburiyatini joriy etish. Ushbu takliflarning hayotga tatbiq etilishi milliy korporativ boshqaruv tizimini xalqaro standartlar bilan uyg'unlashtiradi va raqamli iqtisodiyotda huquqiy barqarorlikni ta'minlaydi.*

¹¹ Möslin, F. (2021). Robots in the Boardroom: Artificial Intelligence and Corporate Law. In: Research Handbook on the Law of Artificial Intelligence. Edward Elgar Publishing.

Ushbu tezisni yakunlar ekanmiz, sun'iy intellekt endi shunchaki texnologik yangilik emas, u korporativ boshqaruvning "yashirin direktoriga" aylanib ulgurganini ta'kidlab o'tishni lozim deb topdim. Biz o'rgangan xalqaro standartlar va qiyosiy modellar shuni ko'rsatadiki, dunyo qonunchiligi hozirda ulkan burilish nuqtasida turibdi. Tadqiqot davomida erishilgan eng muhim xulosalar quyidagilardan iborat. Birinchidan, mas'uliyatni texnikaga yuklab bo'lmaydi. Xalqaro tajriba (YeI va OECD standartlari) bizga shuni uqtirmoqdaki, algoritm qanchalik aqlli bo'lmasin, yakuniy huquqiy javobgarlik baribir inson — kompaniya direktori yoki boshqaruvchisi zimmasida qoladi. Ikkinchidan, modellar o'rtasidagi oltin o'rtalikni topish lozim. Anglo-sakson tizimidagi erkinlik va Kontinental tizimdagi qat'iy nazorat o'rtasidagi qiyosiy tahlil shuni ko'rsatdiki, O'zbekiston kabi rivojlanayotgan huquqiy tizimlar uchun "gibrid model" eng maqbul yo'ldir. Ya'ni, innovatsiyalarni bo'g'ib qo'ymaydigan darajada erkinlik, lekin inson huquqlari va aksiyadorlar manfaatini himoya qiladigan darajada nazorat bo'lishi shart.

So'nggi so'z o'rnida aytish mumkinki, korporativ boshqaruvga sun'iy intellektni joriy etish — bu faqat IT mutaxassislarining ishi emas, bu birinchi navbatda huquqshunoslarning zimmasidagi mas'uliyatdir. Biz yaratayotgan huquqiy mexanizmlar shunday bo'lishi kerakki, algoritmlar kompaniyalarni boshqarmasin, balki kompaniyalarni yanada adolatli va samarali boshqarishda insonga xizmat qilsin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

I. Xalqaro normativ hujjatlar va standartlar

1. European Commission (2024). Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council (Artificial Intelligence Act). <https://artificialintelligenceact.eu/>
2. OECD (2019). Recommendation of the Council on Artificial Intelligence. OECD/LEGAL/0449.

<https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0449>

3. UNESCO (2021). Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence. Adopted on 23 November 2021. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000381115>

II. O‘zbekiston Respublikasi normativ-huquqiy hujjatlari

4. O‘zbekiston Respublikasining Qonuni. Aksiyadorlik jamiyatlari va aksiyadorlarning huquqlarini himoya qilish to‘g‘risida.

<https://lex.uz/docs/-2382409>

5. O‘zbekiston Respublikasi Korporativ boshqaruv kodeksi. <https://www.google.com/search?q=https://lex.uz/docs/-2863037>

III. Kitoblar va monografiyalar

6. Armour, J., Enriques, L., Hansmann, H., & Kraakman, R. (2022). The Anatomy of Corporate Law: A Comparative and Functional Approach. 4th Edition. Oxford University Press.

7. Bainbridge, S. M. (2023). The Profit Motive: Defending Shareholder Value Maximization. Cambridge University Press.

8. Davies, P. L., & Hopt, K. J. (2021). Gower and Davies' Principles of Modern Company Law. 11th Edition. Sweet & Maxwell.

9. Ferran, E., & Ho, L. C. (2021). Principles of Corporate Finance Law. Oxford University Press.

10. Luttrell, S. (2023). Artificial Intelligence and the Future of Corporate Governance in Emerging Markets. Routledge.

11. Ruggie, J. G. (2021). Just Business: Multinational Corporations and Human Rights. W. W. Norton & Company.

12. Tully, S. (2022). Corporate Social Responsibility and International Law. Gower Publishing / Ashgate Publishing.

13. Wischmeyer, T., & Rademacher, C. (Eds.). (2020). Regulating Artificial Intelligence. Springer Nature.

IV. Ilmiy maqolalar va tadqiqotlar

14. Eidenmüller, H. (2020). Machine Learning and the Law. https://www.google.com/search?q=https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm%3Fabstract_id%3D3542258

15. Lipton, M. (2022). Risk Management and the Board of Directors. Harvard Law School Forum on Corporate Governance. [Harvard Law Blog] <https://corpgov.law.harvard.edu/>

16. Möslin, F. (2021). Robots in the Boardroom: Artificial Intelligence and Corporate Law. Research Handbook on the Law of AI. Edward Elgar Publishing.

17. Zetsche, D. A., et al. (2020). The Future of Data-Driven Corporate Governance. European Corporate Governance Institute (ECGI) Working Paper. <https://www.google.com/search?q=https://ecgi.global/working-paper/future-data-driven-corporate-governance>